

¹⁷ Геродот, IV, 17.

¹⁸ Мелюкова А. И. Памятники скифского времени Лесостепного Среднего Поднепровья.— МИА, 1958, № 64, с. 97 і далі.

В. А. ПАПАНОВА

Новий кам'яний склеп Ольвійського некрополя

Некрополь Ольвії є однією з найцікавіших археологічних пам'яток середини VI ст. до н. е.— середини III ст. н. е. Для нього характерні такі типи поховальних споруд: ямні та підбійні могили, земляні склепи¹. В Ольвії з'являється і новий тип поховальних споруд — кам'яні склепи з двосхилим перекриттям під курганним насипом².

У липні 1982 р. Ольвійська експедиція ІА АН УРСР з метою охоронних робіт розкопала кам'яний склеп № 1/1982, який знаходився під частково зруйнованим курганом, розташованим поблизу дороги, що веде від с. Парутіно до Широкої балки. Курган входив до групи південно-західних курганів Ольвійського некрополя, в районі так званого Урочища ста могил (рис. 1). Проаналізувавши плани Ольвії XIX ст., опубліковані О. І. Карасьовим, виявили, що курган № 1 — це курган № 1 на планах О. С. Уварова³. Відомо, що дослідник при розкопуванні не знімав повністю насип кургану, а закладав перехрещену траншею і, дійшовши до центру, розкопував лише центральну частину. Розкоп мав прямокутну (3×5) чи округлу форму⁴. Траншеї прокладалися з заходу на схід⁵. Очевидно, О. С. Уваров не дійшов до склепу, який вдалося розкопати лише 1982 р.

У 1913 р. Б. В. Фармаковський розкопав курган з кам'яним склепом № 10/1913⁶. Вдалося встановити, що курган № 1/1982 — це курган № 9/1913, який знаходився на схід від кургану № 10/1913⁷.

Кам'яний склеп № 1/1982 був пограбований, принаймні, двічі: в античний час і на початку XX ст.* Але він привертає увагу своїми конструктивними особливостями. На сьогодні в Ольвії розкопано всього 16 кам'яних склепів⁸.

Орієнтація склепу за віссю з заходу на схід з незначним відхиленням на південно-захід — північно-схід. Стародавні греки орієнтувалися за рухом сонця. Тому могили похованих влітку мають відхилення на північ, а збудовані в зимовий період — на південь⁹. Це поховання було зроблене в зимовий період.

Насип кургану еліпсоїдної форми мав розмір: 29×26 м, висота 5,066 м. Склеп заглиблений у материк на 1,56 м, відхилений від центру кургану на південь (рис. 2). За формою це кам'яний ящик з двосхилим перекриттям¹⁰, прямокутної форми довжиною 2,55, шириною 1,24 м. Кам'яний склеп частково зруйнований, особливо постраждало перекриття. Стіни складені з добре оброблених кам'яних брил (рис. 3), які виготовили з місцевого вапняку. Із зовнішнього боку плити мають грубий скол. Тип кладки — однорядна, орфостатна; складена насуху. Стіни склепу складені вперепліт, за винятком стику між північною і західною стінами, які зроблено впритул (рис. 4 а, б). Дромос відсутній, покійника ховали через верх.

Північна, південна і західна стіни склепу складені з трьох рядів плит (рис. 5 а, б, в). У двох нижніх рядах склепу плити поставлені на ребро. Верхній ряд плит, покладений пліском, має спеціальний паз для опори плит перекриття, за винятком західної стіни. Ці плити утворювали карниз (рис. 6).

Східна стіна склепу складена з двох рядів плит, поставлених на ребро, без карнизу. Верхній її ряд становить єдиний моноліт (рис. 7).

* Грабіжницька міна добре простежувалась у насипу кургану, вертикальний хід доходив до склепу.

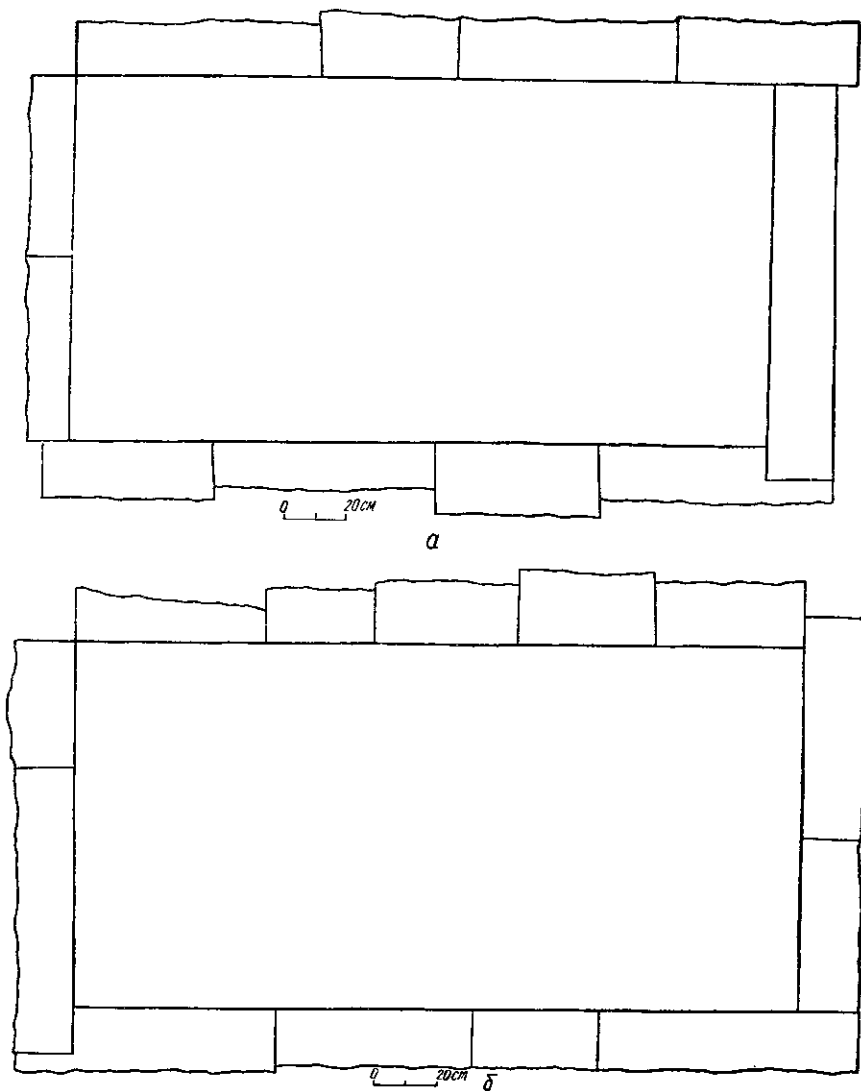

Рис. 4. План верхнього (а) та нижнього (б) рядів стіни.

лепідедів шириною 0,21—0,32 м, довжиною 0,59—0,66 м, висотою 0,18—0,19 м. Всі плити карнизу склепу старанно оброблені.

Цікава кладка східної стіни склепу. Вона без карнизу, а верхній ряд її утворює одна орфостатна плита шириною 0,22 м, довжиною 1,28 м, висотою 0,54 м. Нижній ряд цієї стіни складається з двох плит шириною 0,19 м, довжиною 0,56—0,73 м, висотою 0,54—0,56 м. Всього п'ять розкопаних в Ольвії склепів № 11/1908, 21/1908, 22/1908, 1/1969, 1/1982 на західній або на східній стіні у верхньому ряді мають моноліт¹¹.

Південна стіна склепу в східній частині зруйнована. Завал каміння знаходився у південно-східному куті на рівні верхнього ряду південної стіни (рис. 5, а). Тобто, через цю стіну в черговий ряд проникли грабіжники, але склеп вже був заповнений лесом внаслідок руйнування перекриття у більш ранній час. Верхній ряд південної стіни складався з чотирьох плит, з яких дві зруйновані. Ширина плит 0,135—0,16 м, довжина 0,54—0,74 м. Висота незруйнованих плит 0,435—0,445 м. Висота однієї із зруйнованих плит 0,12 м, іншої — від 0,15 до 0,45 м. Вона має скол у верхній частині з заходу на схід. Крім того, ця плита була зсунута зі свого місця.

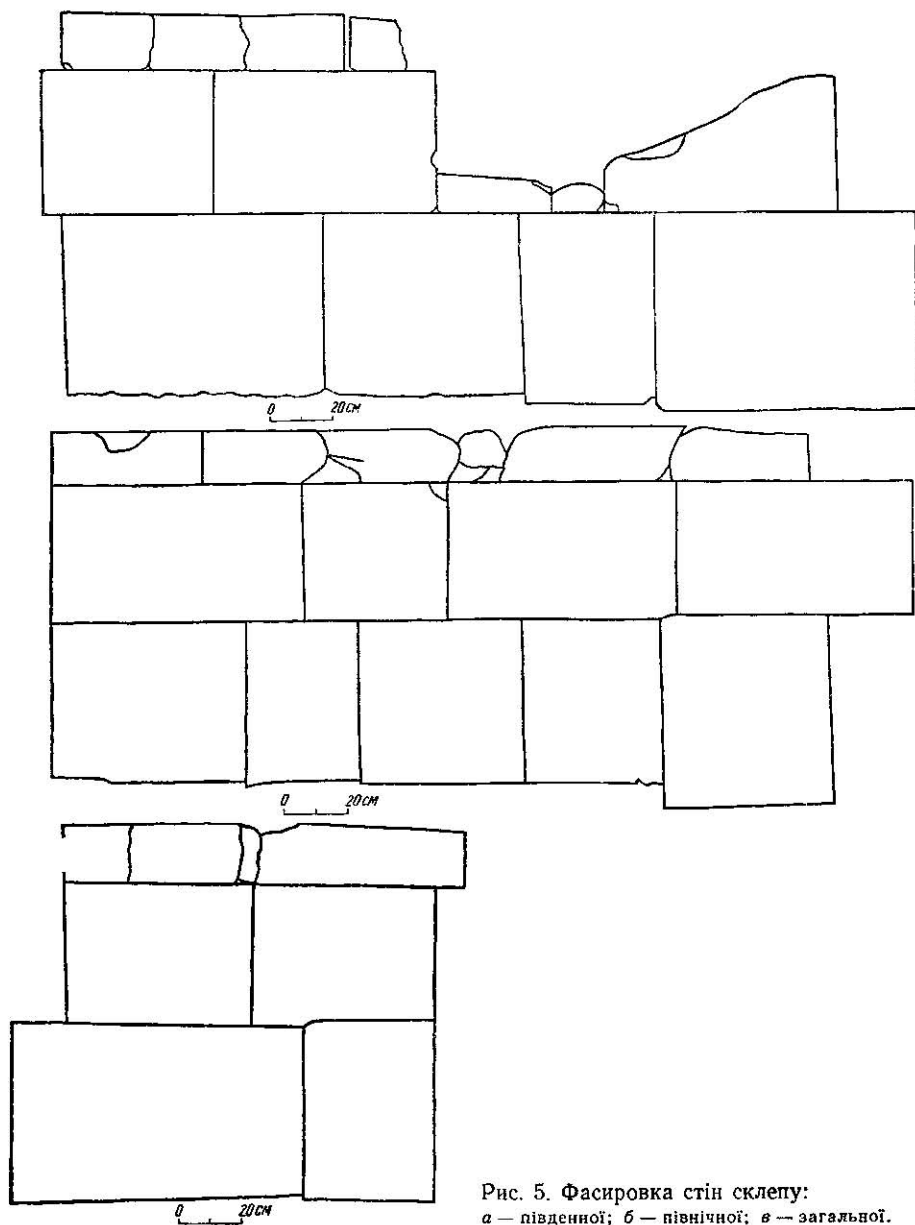

Рис. 5. Фасировка стін склепу:
a — південної; *б* — північної; *в* — загальної.

Рис. 6. Загальний вигляд верхньої частини склепу із плитами перекриття.

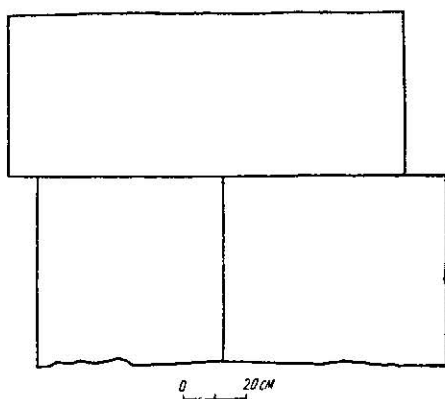

Рис. 7. Фасировка східної стіни склепу.

Плити нижнього ряду склепу внаслідок різної висоти були вкопані у материк для досягнення середнього рівня 0,54—0,55 м.

Плити двосхилого перекриття входять для упору в пази північного та південного карнизів. На час розкопок склепу *in situ* стояла плита,

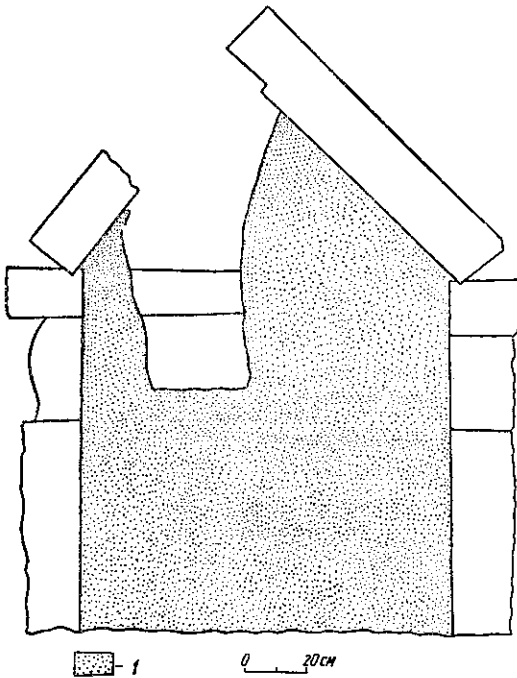

Рис. 8. Поперечний розріз склепу із залишками перекриття.

1 — лес.

яка спиралася на північний карниз і фрагмент плити, що спирався на південний карниз у західній частині склепу (рис. 8). Плити перекриття були зірвані. Одна з них лежала біля північної стіни у грабіжницькому ході, вони добре оброблені і різної довжини. Ті, які спираються на карниз північної стіни, мають довжину 1,1 м, а на південну стіну — 0,94 м. Плити південного боку перекриття входять в паз, який мають північні плити у верхній частині. Довжина цього паза 0,2 м, ширина 0,51 м, глибина 0,045 м. Одна із зірваних плит з оббитим низом має паз довжиною (до облому плити) 0,65 м, шириною 0,045 м, глибиною 0,015 м. Довжина цієї плити без облому 0,94 м. Вірогідно, що це плита південного боку перекриття, яка входила в паз північної плити перекриття і своїм пазом спиралася на

фронтонний камінь східної стіни склепу. Це була полігональна плита (0,695 м), довжина її катетів 0,51—0,525 м (рис. 9).

Західний фронтон склепу, очевидно, закладений однією чи двома плитами, яких не було на місці, подібно до кам'яних склепів, розкопаних Б. В. Фармаковським¹².

Долівка склепу встелена утрамбованим щебенем. У склепах долівка, як правило, земляна, лише у склепах № 11/1912 викладена кам'яними плитами та № 10/1917 — з цегли-сирцю, поверх якої насипаний річковий пісок.

Склеп заповнений щільним чистим лесом. На рівні долівки розкидані кістки двох собак: дорослої і щеняти. У південно-західному кутку лежала кістка собаки зі слідами малинової фарби.

На долівці склепу знайдені: невеликі уламки червоноглиняних канфара, розписного глечика, сіроглиняного глечика, залізні цвяхи, кістяна платівка. Скелет не зберігся. У різних кінцях склепу знайдені фрагментовані людська щелепа та кістки черепної коробки.

Всі розкопані склепи знаходилися під курганом в центрі або дещо зміщені в бік. У плані це прямокутні камери, складені з двох-трьох

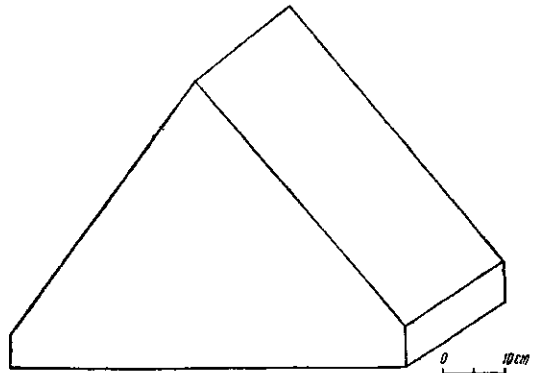

Рис. 9. Фронтонний камінь східної стіни склепу.

рядів добре оброблених плит з місцевого вапняку. Майже всі плити мали двосхиле перекриття, дві — напівциліндричне.

Склеп № 1/1982 за своєю конструкцією близький до ольвійських склепів № 28/1904, 1/1911, 103/1920, 1/1969¹³. У них є спеціальні карнизи з пазами, на які спиралися плити перекриття.

Як правило, всі розкопані склепи Ольвійського некрополя пограбовані. Кістки скелетів відсутні або розкидані. Але можна простежити поховальний обряд. Це переважно трупопокладення у дерев'яному саркофазі чи труні. Зафіксовано лише одне трупоспалення в склепі № 22/1908¹⁴.

Склеп, розкопаний 1982 р., мав дерев'яний саркофаг. У камері на рівні підлоги знаходилися шматочки трухлявого дерева. Він був, очевидно, розмальований малиною фарбою і прикрашений орнаментом з точеної кістки. Одна така платівка знайдена в склепі. Саркофаг був скріплений за допомогою залізних цвяхів. Він аналогічний іншим саркофагам Ольвійського некрополя, які описав Б. В. Фармаковський¹⁵.

Б. В. Фармаковський датує ольвійські склепи IV—III ст. до н. е. Основою такого датування стали поодинокі знахідки у склепах: чорнолаковий канфар, прикрашений плющевою гірляндою з накладної білої фарби № 28/1904, теракотова ваза з білим покриттям, прикрашена накладними рельєфними обідками із золотими пальметками по фризу (№ 10/1907), червонофігурний оксибаф № 1/1911, чорнолаковий канфар та кратер, чашка¹⁶, уламки амфор. Датувальним матеріалом були і монети, переважно дельфінчики № 10/1907. № 21/1908, № 11/1912, № 1/1913, які призначалися як обол Харону.

М. Парович-Пешикан датує склепи на основі аналізу техніки кладки та речового матеріалу. Вона спробувала конкретизувати дату кожного склепу, які розкопані Б. В. Фармаковський¹⁷: всі кам'яні склепи датує серединою IV — серединою III ст. до н. е.

Фрагментарний інвентар у склепі № 1 (1982) не дає змоги точно датувати його. Його можна віднести до IV—III ст. до н. е. Але, аналізуючи техніку кладки цього склепу та розкопаних раніше, вдалося встановити, що лише п'ять склепів (№ 28/1904, 1/1911, 103/1920, 1/1969, 1/1982) із шістнадцяти мали спеціальний карниз з пазом, на який спиралися плити перекриття. Склеп № 1/1911 М. Парович-Пешикан датує другою половиною IV ст. до н. е., склеп № 28/1904 — кінцем IV ст. до н. е.¹⁸ А. В. Бураков датує склеп № 1/1969 серединою IV ст. до н. е.¹⁹ Таким чином, склеп № 1/1982, мабуть, можна віднести до другої половини IV ст. до н. е. На користь цього також свідчить старанність обробки і підгонки плит та техніка кладки склепу. Можна припустити, що кам'яні склепи Ольвійського некрополя з карнизами характерні для IV ст. до н. е., а без них — для III ст. до н. е.

Кам'яні склепи з двосхилим перекриттям є однією із своєрідних рис Ольвійського некрополя елліністичного часу. Лише тут за короткий час вони представлені широко. В стародавніх античних некрополях Північного Причорномор'я кам'яні склепи з двосхилим перекриттям не зустрічаються. Щоправда, в архаїчний час на о-ві Березань були могили, обкладені та перекриті кам'яними-плитами, які розкопав Г. Л. Скадовський в кінці XIX ст.²⁰ Але якими вони були в конструктивному плані невідомо.

Питання про походження склепів з двосхилим перекриттям до кінця ще не розв'язане. Походження кам'яних склепів з напівциліндричним перекриттям М. Парович-Пешикан пояснює запозиченням з Фракії²¹. Подібний тип склепів, більш наближений до македонського типу, домінує на Боспорі (двокамерні, з удавано сходином склепінням та довгими горизонтальними дромосами).

У пошуках аналогії вдалося виявити поодинокі екземпляри кам'яних склепів з двосхилим перекриттям у деяких районах Середземномор'я та Західного Причорномор'я. Але ці склепи на відміну від ольвій-

ських не мали курганних насипів. Кам'яні склепи з двосхилим перекриттям відомі в архаїчний період на островах Самос і Родос²².

У Болгарії поблизу с. Делбокі теж знайдено подібний склеп, датований V ст. до н. е.²³ У ньому знаходилося непограбоване багате поховання чоловіка у дерев'яному саркофазі. Поруч лежала бронзова зброя, золотий нагрудник, бронзовий та срібний посуд. На Чорноморському узбережжі Болгарії знайдено гробницю з двосхилим перекриттям, в якій знаходився бронзовий кратер із зображенням Іфегенії в Тавриді, датований IV—III ст. до н. е. Але саму гробницю, виходячи з техніки кладки, К. Шкорпіл датує початком нашої ери²⁴.

Найбільш близький до склепу № 1/1982 за конструкцією склеп, розкопаний у Пестумі (Південна Італія), який датується початком IV ст. до н. е.²⁵ Стіни цього склепу складені з вапнякових плит, перекриття — двосхиле. Плити перекриття заходять в пази на стінах, східний фронтон закладений двома плитами. Склеп розписаний фресками з багатим поховальним інвентарем. Характер поховання і поховальної споруди грецький²⁶.

Таким чином, можна говорити про середземноморське походження кам'яних склепів з двосхилим перекриттям. Можливо, в Ольвію подібний тип поховальних споруд був завезений з острівної Греції, враховуючи тісні торговельні зв'язки ольвіополітів з островами Родосом та Самосом.

На Боспорі не відомі кам'яні склепи з двосхилим перекриттям. Тут у IV ст. до н. е. з'являються черепичні гробниці з двосхилим перекриттям²⁷, що мають аналогію в некрополі Аполонії другої половини IV ст. до н. е.²⁸

У I—IV ст. н. е. кам'яні склепи з двосхилим перекриттям з'являються в некрополі Херсонеса Таврійського, але без курганних насипів. За своєю конструкцією вони аналогічні склепам Ольвії елліністичного часу²⁹.

Поява в Ольвії монументальних поховальних споруд, земляних та кам'яних склепів у IV ст. до н. е. пов'язана з соціально-економічним розвитком поліса. Рабовласницьке суспільство в епоху еллінізму переживало новий, прогресивний етап свого розвитку, більш високий, ніж попередні етапи рабовласницької формації: IV—III ст. до н. е. були для Ольвії періодом розквіту економіки і культури. Місто в цей час зростає і впорядковується. Ольвія вела широку торгівлю предметами свого виробництва і транзитну. З'являються нові торгові партнери. Все це посилює процес соціальної диференціації населення. Виділяється група заможних громадян, які зосередили у своїх руках чималі багатства. Зокрема, про це свідчить ольвійський декрет на честь Протогена, сина Геросонта, який в тяжкий для міста час допоміг закупити хліб для всіх громадян³⁰.

Заможні громадяни починають відігравати помітну роль у політичному житті міста. Вони прагнуть зміцнити свою зверхність не лише у повсякденному житті, а й у потойбічному, вважаючи, що «найкраще завершення життя для людини щасливої — бути прекрасно і з належною пишнотою похованою своїми нащадками»³¹. Пишні поховання у кам'яних склепах та речі, знайдені в них: золоті буси № 10/1907, 1/1913, уламки золотих або позолочених вінків № 26/1904, 32/1907, фрагменти поліхромних та червонофігурних ваз № 10/1907, 32/1907, 2/1908, 11/1912, 1/1913, залишки прикрас саркофагів із срібла, золота, точеної кістки № 29/1904, 32/1907, 1/1982 свідчать, що це поховання заможних громадян.

Не зовсім ще зрозумілі причини зникнення в середині III ст. до н. е. з Ольвійського некрополя кам'яних склепів з двосхилим перекриттям.

Ольвійський кам'яний склеп, розкопаний 1982 р., доповнив цікаву групу могиляних споруд. Подальші розкопки курганів некрополя Ольвії дадуть новий матеріал для характеристики економіки, культури та архітектури міста IV—III ст. до н. е.

Новый каменный склеп Ольвийского некрополя

Резюме

В 1982 г. Ольвийская экспедиция ИА АН УССР с целью охранных работ раскопала каменный склеп с двухскатным перекрытием под курганной насыпью в районе Урочища ста могил на некрополе Ольвии. Каменный склеп имеет форму прямоугольника с двухскатным перекрытием, которое опирается на специальный карниз. Данный тип склепов Ольвийского некрополя относится к IV—III вв. до н. э. Склеп, раскопанный в 1982 г., датируется второй половиной IV в. до н. э. В таких склепах хоронили богатых граждан Ольвии, о чем свидетельствуют находки в склепах и сама их конструкция. Этот тип погребальных сооружений греческого, средиземноморского происхождения.

¹ Козуб Ю. И. Некрополь Ольвії в V—IV ст. до н. е.—К., 1974, с. 9; Парович-Пешикан М. Некрополь Ольвии эллинистического времени.—Киев, 1974, с. 9—19.

² Козуб Ю. И. Некрополь Ольвії..., с. 131; Парович-Пешикан М. Некрополь Ольвии..., с. 38—52.

³ Карасев А. И. Планы Ольвии XIX в. как источник для исторической топографии города.—МИА 1958, № 50, рис. 6, 7.

⁴ Там же, с. 20—21.

⁵ Там же, рис. 6.

⁶ Козуб Ю. И. Некрополь Ольвії..., с. 8, рис. 1; Фармаковский Б. В. Херсонская губерния. Раскопки в Ольвии.—ОАК, 1913—1915 гг., 1918, с. 45.

⁷ Фармаковский Б. В. Херсонская губерния..., с. 47, рис. 71.

⁸ Бураков А. В. Кам'яний склеп Ольвійського некрополя.—Археологія, 1979, № 31, с. 80, примітка № 3.

⁹ Бураков А. В. Вказ. праця, с. 75; Фармаковский Б. В. Раскопки некрополя древней Ольвии в 1901 г.—ИАК, 1903, вып. 8, с. 17.

¹⁰ У сучасній літературі немає єдиного терміна для визначення даного типу споруд. Б. В. Фармаковський називав їх гробницями, кам'яними ящиками, кам'яними склепами (ОАК, 1901, 1903, с. 34; ОАК, 1907, 1909, с. 61). Ю. І. Козуб та М. Парович-Пешикан дотримуються терміна кам'яний склеп (Козуб Ю. І. Некрополь Ольвії..., с. 131; Парович-Пешикан М. Некрополь Ольвии..., с. 38—52). Болгарські археологи Б. Філов та К. Шкорпіл називають їх кам'яними гробницями (Известия на Българския археологически институт. София, 1932, т. 6, с. 46, с. 61). Американский археолог вживає терміни кам'яний ящик і кам'яна гробница (Sestieri P. Cl. A new painted tomb at Paestum.—Archaeology, 1959, vol. 12, N 1, p. 33—37).

¹¹ Бураков А. В. Вказ. праця, с. 77; Фармаковский Б. В. Раскопки в Ольвии.—ОАК, 1908, 1912, с. 82, рис. 73.

¹² Парович-Пешикан М. Некрополь Ольвии..., с. 50—51; рис. 60—62; Фармаковский Б. В. Раскопки в Ольвии..., с. 82, рис. 73; Фармаковский Б. В. Херсонская губерния. Раскопки в Ольвии.—ОАК 1911 г. Пг., 1914, с. 23, рис. 35; Фармаковский Б. В. Херсонская губерния. Раскопки в Ольвии.—ОАК, 1912 г., 1916, с. 32, рис. 1.

¹³ Фармаковский Б. В. Раскопки в Ольвии.—ОАК, 1904 г. Спб., 1907, с. 36, рис. 42; Фармаковский Б. В. Херсонская губерния. Раскопки в Ольвии.—ОАК, 1911 г., с. 23, рис. 31—34; Парович-Пешикан М. Некрополь Ольвии..., с. 50, рис. 60; Бураков А. В. Вказ. праця, с. 76, рис. 1а; с. 78, рис. 4.

¹⁴ Бураков А. В. Вказ. праця, с. 80.

¹⁵ Фармаковский Б. В. Раскопки некрополя древней Ольвии в 1901 г., с. 21—22.

¹⁶ Диль Э. В. Ольвийская чашка с наговором.—ИАК, 1915, вып. 58, с. 44.

¹⁷ Парович-Пешикан М. Указ. соч., с. 49—50, 172—175.

¹⁸ Там же, с. 50.

¹⁹ Бураков А. В. Вказ. праця, с. 81.

²⁰ Капошина С. И. Из истории греческой колонизации Нижнего Побужья.—МИА, 1956, № 50, с. 220, 230.

²¹ Парович-Пешикан М. Указ. соч., с. 48—49.

²² Jacopi G. Scavi nella necropoli di Jalisso 1924—1928.—Clara Rhodos, Podi, 1929, N 3, p. 185, ill. 179.

²³ Філов Б. Античната гробница при с. Дълбоки, Ст.-Загорско.—В кн.: Известия на Българския археологически институт. София, 1932, т. 6, с. 46—54, рис. 35.

²⁴ Шкорпіль К. Археологически бележки оть Черноморского крайбръжже.—В кн.: Известия на Българския археологически институт. София, 1932, т. 4, с. 61, рис. 42.

²⁵ Sestieri P. Cl. A new painted tomb at Pastum.—Archaeology, 1959, vol. 12, N 1, p. 33—37. (А. В. Бураков помилково відносить цей склеп до архаїчного періоду. Див. вказану працю, с. 82).

²⁶ Там же, с. 33—37.

²⁷ Гайдукевич В. Ф. Боспорское царство.—М; Л., 1949, 234 с.; Граков Б. Эпиграфические документы царского черепичного завода в Пантикапее.—ИГАИМК, 1935, вып. 104, с. 264—265, рис. 34.

²⁸ Аполония.—София, 1963, с. 11—13, рис. 7—9.

²⁹ *Зубарь В. М.* Некрополь Херсонеса Таврического I—IV вв. н. э.— Киев, 1982, с. 23—25, рис. 12.

³⁰ *Latyshev B.* IOSPE, I, PETROPOLI, MCMXVI, N 32.

³¹ *Фармаковскій Б. В.* Склеп Еврисивія и Ареты въ Ольвіи.— ИАК, 1902, вып. 3, с. 19—20.

Б. М. ЛЕВЧЕНКО

Сарматське поховання поблизу с. Медвин Київської області

В 3 км на південний схід від с. Медвин Богуславського р-ну Київської обл. було зруйновано один з насипів курганної групи. На місці кургану у відвалах насипу зібрано рештки поховального інвентаря з поховання, яке, очевидно, було впускним. Тут же знайдено розрізнені кістки людського скелета, уламки червонолакової посудини, одновухий глек, рештки бронзового дзеркала та намисто.

З окремих уламків шляхом склеювання було відновлено форму червонолакової посудини. Це був канфароподібний присадкуватий кубок біконічної форми на кільцевій ніжці з двома вертикальними ручками (рисунок, 14). Лінія перегину тулуба проходила під ручками. Стінки нижньої частини корпусу округлі, верхньої — високі, прямі. Вінця відігнуті назовні. Ручки плоскі, овальні в перерізі з катушкоподібними потовщеннями на згинах у верхній частині. Кубок тонкостінний, кружальної роботи, проте виготовлений недбало. Ззовні — нерівномірний шар червонувато-бурого лаку з нетривкою, позбавленою блиску поверхнею. Нижня частина покрита лаком не повністю, з окремими плямами та слідами затьоків. Глина на зломах — дрібнозерниста з незначними слюдяними блискітками. Висота посудини 7,3 см, діаметр вінець 9,5, діаметр ніжки 6,2 см. Ширина ручок близько 1 см, товщина — 3,4 см.

Одновухий сіроглиняний глек, типу ойнохої, виготовлений на гончарному крузі (рисунок, 15). Тулуб округлий, майже кулеподібний. Шийка висока з ледве вираженим потовщенням у вигляді валика в місцях переходу від тулуба до шийки та від шийки до вінець. Вінця відігнуті назовні, на одному з країв, в протилежному від ручки кінці — широкий, мілкий злив. Ручка стрічкоподібна, овальна в перерізі. Верхній край її прикріплений до шийки під вінцями, нижній — до тулуба, дещо вище лінії його найбільшої опуклості. Дно плоске. Поверхня посудини добре залощена, особливо у нижній частині. На рівні нижнього кінця ручки тулуб прикрашений двома паралельними врізними лініями, простір між якими заповнено зигзагоподібною ламаною лінією та вдавненими крапками. Висота глека 15,7 см, діаметри — тулуба 13,8 см, вінець 8,5, дна — 6,6 см.

Бронзове (в уламках) дзеркало — плоске, дископодібне з округлою виїмкою на одному з країв (рисунок, 16). Поверхня дуже пошкоджена корозією. Діаметр дзеркала близько 7 см, товщина в межах 1 мм. Збереглися також три фрагменти від дерев'яного футляра, на яких чітко простежується орнамент з врізних концентричних кілець (рисунок, 17).

Намисто складається з різних за формою і розміром намистин. Всього зібрано 26 штук. Виділяються дві великі дископодібні намистини з розетковим орнаментом у центрі. Одна геширова неправильної серцеподібної форми прикрашена розеткою з восьми гостролистих, нанесених білою фарбою пелюсток та жовтим осередком (рисунок, 1). Навколо неї — біла смуга з жовтими цятками по колу. Діаметр в межах 1 см, товщина до 4 мм, діаметр отвору близько 1 мм. Друга з синьо-зеленого каменя, неправильної округлої форми (рисунок, 2). На ній, в центрі, на білому фоні — жовта розетка з дев'яти злитих пелюсток, навколо неї — смуга з жовтих цяточок, окантованих чорними обідками. Діаметр 1 см, товщина 5 мм, діаметр отвору 1 мм.